

Mançu Qing Yönetim Sırasındaki Hovd Bakanlığında Yeni Torgutlar

New Torguts In The Hovd Ministry During The Manchu Qing Administration

Batmunkh BAASANKHUU* - Zaurayesh RYSKHAN**

* Prof. Dr., Khovd Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Orcid Id: 0000-0002-5966-6873

** Doktora Öğrencisi

Orcid Id: 0009-0007-6747-8948

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Zaurayesh Ryskhan Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

E-posta / E-mail:

batmunkhbaasankhuu@09gmail.com
zaurayesh.zauke@gmail.com

Geliş Tarihi / Recived Date:

4 Ağustos 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:

23 Ekim 2023

İnceleme Makalesi / Review Article

Atrf / Citation:

Batmunkh Baasankhuu, Zaurayesh Ryskhan, "Mançu Qing Yönetim Sırasındaki Hovd Bakanlığında Yeni Torgutlar", *Türk Dünyası Araştırmaları* 136, Sayı 269, (2024): 271-281.

doi: 10.55773/tda.1337746

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

Moğol tarihinin ayrılmaz bir parçası olan Cungar Hanlığı'nın nüfusunun çoğunluğunu teşkil eden Torgutlar, Dört Oyrat'ın dört büyük alt grubundan biri olup tarihte büyük bir yere sahiptir. Torgutlar genellikle XIII. yüzyıldan itibaren tarihi kaynaklarda "Turhag" şeklinde geçmekte olup, Cengiz Han'ın gece korumasını üstlenen muhafız birliğidirler. Moğol tarih yazımında Batı Moğol boylarından biri olan Torgutlar hakkında günümüze kadar birçok araştırma bulunmaktadır. Ancak Moğolca kaynaklara dayanarak yapılan Türkçe çalışma yok denecek kadar azdır. Oysa bu konuda kaleme alınmış değerli Moğolca eserler mevcuttur. Özellikle Mançu hâkimiyeti döneminde Mançu Qing Devleti'nin Torgutlar da dahil olmak üzere, Batı Moğolları hakkında çıkarttığı emir ve fermanların Türkçe olarak incelenmesi, bu konunun kapsamının daha da genişletilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Çalışmamız, Batı Moğolistan'ın Hovd eyaleti Bulgan ilçesinin yerli halkı olan eski ve yeni Torgutlar hakkındaki araştırmanın bir parçasını teşkil etmektedir. 1771'de Mançular, İtil'den Cungarya'ya göç eden tüm Torgutları bir araya getirip, birkaç sancağı birleştirdiler ve Ünen Süjigt (Eski Torgut) ile Çing Setgelt (Yeni Torgut) adını verdikleri iki sancağa ayırdılar. Eski Torgutlar İli'nin Mançu bakanı, Yeni Torgutlar ise Hovd bakanlığı tarafından yönetildiler. Makalemizde Hovd bakanlığının idaresindeki Çing Setgelt topluluğunun Yeni Torgutları yerleşirmesi, idare yapısı ve organizasyonu hakkında genel bilgileri vermeye çalışacağız. Ayrıca Torgutların soyları, etnik kökenleri hakkında bilim dünyasında birçok fikirler ileri sürülmektedir ancak çalışmamın kapsamı dışında kaldığı için bu konu hakkında bilgi vermemeyi tercih ettik.

Anahtar Kelimeler: Mançu Qing, Yeni Torgut, Hovd

Abstract

The Torguts, who constitute the majority of the population in the Jungar Khanate—an integral part of Mongolian

history—are one of the four major subgroups of the Four Oyrat and hold a significant place in history. Historical sources from the 13th century onwards typically refer to them as “Turhag,” which served as Genghis Khan’s night guard unit. While there are numerous studies on the Torguts within Mongolian historiography, there is a scarcity of research in Turkish based on Mongolian sources. Nevertheless, valuable Mongolian works exist on this subject. Particularly during the Manchu rule, examining the orders and proclamations issued by the Manchu Qing State regarding the Western Mongols, including the Torguts, in Turkish is crucial for expanding the scope of this topic. Our study contributes to the research on the old and new Torguts, indigenous people in the Bulgan district of Hovd province in Western Mongolia. In 1771, the Manchus gathered all Torguts who had migrated from the Itil to Jungarya, merging several sancaks and dividing them into two: Unen Sujigt (Old Torgut) and Ching Setgelt (New Torgut). The Old Torgut administration fell under the Manchu minister of the province, while the New Torgut administration was overseen by the Hovd ministry. The paper aims to provide general information about the settlement, administrative structure, and organization of the New Torguts within the Ching Setgelt community under the Hovd ministry. Additionally, while there are various theories in the scientific community regarding the ancestry and ethnicity of the Torguts, we have chosen not to delve into this issue, as it lies beyond the scope of the study.

Keywords: Manchu Qing, New Torghuts, Khovd.

Giriş

17 Ocak 1771’de Ubaşı Han’ın önderliğinde İtil Nehri’nden ayrılan Torgutlar, binlerce kilometre yol kat ettiler. Temmuz 1771’in başlarında bitkin bir halde Cungarya’ya ulaştılar. Mançular, İtil Nehri’nden göç eden Torgutları birkaç bölgeye yerleştirdi. Ubaşı Han’ı Harşaar’a, Tsevegdoj’u Hovog-Sair’a, Bambar’ı Har-Us’a, Mumant’ı Jingiin-Gol’a, Şeiren ve Şar Hüühen’ü ise Bulgan, Çingel nehri civarındaki topraklara yerleştirdiler. Böylece Mançu yönetim birimleri çerçevesinde Torgutlar ilçeler halinde örgütlenmiş oldu. Ayrıca bunların arasında bazılarını birleştirerek Eski Torgutlar (Ünen Sūjigt) ve Yeni Torgut (Çing Setgelt) adıyla iki yeni topluluk meydana getirdi. Daha sonra Eski Torgutlar, İli’nin Mançu Bakanı tarafından, Çing Yeni Torgutlar ise Hovd Bakanı tarafından yönetildi. Bu çalışmamızda Hovd Bakanına bağlı olan Yeni Torgutların yerleştirilmesi ve idari organizasyonu betimlenmekte ve açıklanmaktadır.

1. Hovd Bakanlığının Kurulması

Mançular, Cungar Hanlığını ele geçirdikten kısa bir süre sonra, 1761’de Hovd bölgesi (Hovdın Hyazgaar) adında bir idari birim kurdular. Mançu İmparatoru’nun fermanıyla birlikte Hovd Bakanlığı, resmi olarak “Fermanla Belirtilen Hovd’da İkamet Eden Davalara Bakıp Değerlendirecek Olan Bakan” ya da “Hovd’un Qing İmparatorluğu’nun Moğolistan’daki General Valisi” olarak anıldı. Bu bakanlık bazı belgelerde ve geleneksel ifadelerde “Hebei Amban”, “Huuwın Said”, “Hovd Amban” olarak da adlandırılmıştır. Hovd bakanlığı, Hovd bölgesinin güvenliği, kamu hayvanlarının kontrol edildiği yerler ve “san” yani kamuya ait tahıl alanlarının yönetildiği yerler ile Hovd il, bölge ve diğer idari birimlerde oturan Çinli tüccarların işletmeleri ile ilgilenmiştir. Hovd Bakanlığı başlarda Dörvöd’de iki topluluğunu, Altay Uryankhai’de yedi sancak, Zahçin’de iki

sancak, Myangad ve Ölet'in de birer sancaktan oluşan Hovd bölgesinin işlerini yürütmüştür.

2. Eski Torgutlar ve Yeni Torgutlar İsimlendirilemesi ile Torgutların Yerleşim Bölgeleri

1771'de Mançular, Torgutların Şeiren, Şar Hühühen'lerin tebaasını Çing Setgelt topluluğu (Yeni Torgutlar) olarak adlandırmış ve onları Hovd bölgesi ile ilişkilendirmiştir. Torgutların sancağı doğu ve batı sancağı olarak ikiye ayrılmıştır. Torgutların batı sancağına "Wangiin Sancak", doğu sancağına "Beyisiin Sancak" denilmiştir. 1771 yılında Şeiren, batı sancağının valisi olarak onurlandırılmış ve "Jünwan" makamı, "Bilegt" unvanı verilerek üç gözlü tavus kuşu tüylü bir başlık ile ödüllendirilmiştir. Şeiren'in tebasını Hovd'un güneybatısındaki Bulgan ve Çingel nehirlerinin çevresine yerleştirdiler. Jambadorj *Bolor Toli* eserinde; "...Eski Torgutları Ünen Süsegtiin Aymag olarak adlandırıp Ubaşi Han tarafından yönetilmiştir"² şeklinde ifade etmişse de İşçav'ın *Mongol Nutgın Uridahaas Ehelsen Toli Biçig* eserinde; "...Şeiren'e Çinwan unvanı verildi ve yanında bir Gün³, bir Beyile⁴ unvanına sahip kişilerle Altay'daki Bulgan, Çingel, Tsagaan Gol'dan topraklar verildi"⁵ bilgisini vermektedir.

Doğu sancağının valisi olarak Şar Hühühen onurlandırılmış ve ona Beyise⁶ yüksek makamı, Uçralt unvanı ve iki gözlü tavus kuşu tüyü başlığı verilmiştir. Aynı zamanda Şar Hühühen de Bulgan, Çingel ve Tsagaan Gol bölgesine yerleştirilmiştir. Bu hadise Mongolın Ug Ehiin Tüüh eserde; "...Şar Hühühen Beyile Altay'a taşındı"⁷ şeklinde yazılmıştır.

İmparator Qianlong (乾隆)'dan Yeni Torgutlar (Çing Setgelt) topluluğunun hükümdarlarına verdiği yetki hakkında "Kararname ile tesis edilen Torgut unvanlara uygun Torgut, Hoşuud ilçelerin adları ve Han, Wan, Beyile, Beyise, Tayiji"lerin sayfasında"; "... Yeni Torgut'un Tayiji⁸ Şeiren

¹ Sühkbaatar Nadmid, *Torgutların Tarihiyle İlgili Mançu Belgelerinin Çevirilerinin Derlenmesi (1731-1772)*, çev. Enkharsuul, L, Bibliotheca Oiratca. (Ulaanbaatar: cix Araştırma Merkezi, 2022), 160.

² Jambadorj, *Bolor Toli* (Yardımcı Defter), *Mongolın Tüühen Survalj Biçigün Tsural*, çev. Tsolmon, S, Budsüren, D, Nyamaa, D, Amarbayar, S, Byambahorol P. sayı: 22 (2006) 413.

³ Gün- гүн: XVII-XX. yüzyılda Mançu yönetimi sırasında Moğol soylularına verilen son yüksek soyluluk unvanıdır.

⁴ Beyile- бэйл: Qing Hanedanı'nın "çinvan" ve "jünvan"dan sonraki üçüncü yüksek soyluluk unvanı (bei-li) idi ve yine hanedan prensleri tarafından kullanılmaktaydı. XVII-XX. yüzyıllarda Mançu yönetimi sırasında Moğol soylularına verilen bir unvanıdır.

⁵ İşçav, *Mongol Nutgın Uridahaas Ehelsen Toli Biçig (Oirad Tüühiin Dursgaluud)*, ed. Baday Altan, Orgil Erdene (Urumçi: Sincan Halk Basın Komitesi, 1992), 108.

⁶ Beyise- бэйс: Qing Hanedanı'nın "bei-zi" unvanının Moğolcaya uyarlanmış biçimidir. Aslında "beyile" sözünün çoğulu olan bu unvan zamanla "beyile"den sonraki soyluluk unvanı olarak kullanılmıştır.

⁷ *Mongolın Ug Ehiin Tüüh, Oirad Tüühen Survalj Biçig*, ed. Baday Altan, Orgil Erdene (İç Moğolistan Gazete Yayın Komitesi, 1985), 315.

⁸ Mehmet Levent Kaya, "Moğol Bogd Kağanlığı'nda (1911-1921) Kullanılan Soyluluk Unvanları", *Turkologia* 94, no. 2 (2019), 115.

Tayiji- тайж: Han ve noyan gibi soyluluk unvanının sahiplerinin oğullarına verilen unvanıdır. Tayiji

şahsen gelmiş, tebaasında beş yüzden fazla aile, iki bin yüzden fazla kişi bulunmaktaydı. Bugün İli Nehri'ni geçenlerin sayısı yüz otuz dokuz aile, beş yüz doksan beş kişidir... Yeni Torgut ilçenin lideri Şeiren ise Bilegt Jünwan⁹ rütbesiyle onurlandırıldı¹⁰ kaydı bulunmaktadır.

Yine Torgutların tarihi ile ilgili Nadmid'in eserinde "...Beyise rütbesine onurlandırdı ve Yeni Torgut'un Tayiji Şar Hüühen şahsen gelmiş, tebaasında dört yüzden fazla aile iki binden fazla kişi varmış. Şu anda İli Nehri'ni geçen doksan sekiz aile, iki yüz seksen iki kişi vardır ve lideri Şar Hüühen ise emriyle Uçralt Beyise rütbesiyle onurlandırıldı..."¹¹ bilgisi görülmektedir.

Bu husustaki ana kaynaklardan bir diğeri olan Çing Setgelt Toplu- luğun Torgutları hakkında Galdan'ın Erdeniin Erhi eserinde "...İmparator Qianlong (乾隆)'un otuz altıncı yılı (1771). Çing Setgelt ilçesinin Yeni Torgut'un Jünwan, bunu Bilegt Jünwan olarak adlandırmaktadır. Yeni Torgut sancağının Beyise, buna Uçralt Beyise denilmektedir. Onların kadim ataları On Han tarafından yedi nesil boyunca aktarılan Buihu Örlög, onun çocuğudur. Ünen Süjiğt ilçenin Eski Torgut Zorigt Han'ların torunlarıdır. Farklı yerlerde oturduklar için yeni ve eski olarak adlandırıldı..."¹² açıklaması yapılmıştır.

İli'nin Mançu Generali'nden Torgut'un Ubaşi, Tsevegdoj, Şeiren'leri ayrı ve uzak yerlere yerleştirmesine gerek olup kalanlar masum insanlar olarak tanımlanmıştır. Konuşmada; "... Ubaşi ve Tsevegdoj iki kişiyi farklı yerlerde yerleştirmek çok önemlidir. Şeiren'i başka bir yere yerleştirmeli, geri kalanları çok masum insanlardır. Bugün, Ubaşi ve Tsevegdoj'lar sırasıyla Han ve Wan olarak onurlandırıldı. Şeiren'de az insan var... Birçok Tayiji'lerin yerleştiği yerler Ubaşi'nin arazisinden 1-200 li¹³ ve 3-400 li uzaklıktadır"¹⁴ olarak yazılmıştır.

Hovd Bakanlığı'nın Torgutların ataları, topluluk yapısı ve siyasi tarihi ile alakalı kayıtlarına göre Torgut soyluları, din adamları yüce atası, Ke-reid'in Wan Han Tuğurul'un sonraki torunu Buihu Örlög'ün ikinci oğlu

kelimesi, "göksel" anlamına gelen Çince 太子 (tàizi) kelimesinden türetilmiştir ve XIV-XVI. yüzyıllarda Moğol dilinde yaygın olarak kullanılmıştır. Qing Hanedanlığı döneminde Tayijiler dört dereceye ayrılmıştı: 1. derece tayiji: Han ya da çinwan oğlu, 400'den fazla aileyi yönetir. 2. derece tayiji: Jünwan ya da beyile oğlu, 300-400 arası aileyi yönetir. 3. derece tayiji: Beyise ve gün oğlu, 200'e kadar aileyi yönetir. 4. derece tayiji: Yukarıda sayılan tayijilerin oğulları, 100'e kadar aileyi yönetir.

⁹ Wan- ван: Qing Hanedanı'nın kendi hanedan ailesinden prensler için kullandığı bir unvandır. Ama 1911'de kurulan Moğol devletinde Han'lara bağlı sancakları idare eden hükümdarların unvanı olarak da kullanılmıştır. İki derecesi bulunmaktadır: Bunlardan kıdemlisine çinwan (чин ван), küçüğüne ise jünwan (жун ван) denilmektedir.

¹⁰ Nadmid, *Torgutların Tarihiyle*, 128-129.

¹¹ Nadmid, *Torgutların Tarihiyle*, 128-129.

¹² Galdan, *Erdeniin Erhi*, çev. Genelbadrah, J, Budsüren D, Byambahorol P. (Ulaanbaatar: Moğol Tarihi Rapor Serisi, 2006), 161.

¹³ Li- Eski Çin uzunluk birimi, çağa ve bölgeye bağlı olarak 27,9 cm ile 40 cm arasında değişmektedir.

¹⁴ Nadmid, *Torgutların Tarihiyle*, 163.

Ongon Tsavtsaaçı'nın soyundandır. Ongon Tsavtsaaçı'nın oğlu Torgut'un Ezenee Tayışı ve Ezenee Tayış'ın beşinci nesil torunu Şeiren Tayışı'tir. Şeiren 1758'de İtil Nehri'ne göç ettiği zaman, bir grup Hoşuud onları İtil Nehri'ne kadar takip etti, orada 10 yıldan fazla kaldıktan sonra 1771'de Altay'a dönmüşlerdir.

Şar Hühhen, Ezenee Tayışı'nın beşinci nesil torunu Baatar Ubaşı'nın oğludur. XVIII yüzyılın ortalarında, Mançu ordusu Cungar Hanlığı'na saldırdığında, Baatar Ubaşı tebaasıyla birlikte İli civarında yaşamaktaydı. Büyük bir Mançu ordusu ona saldırdığında, kendisi Kazakların sınırına kaçtı ve orada öldü. Oğlu Şar Hühhen ise amcası Şeiren ile birlikte İtil Irmağına kaçmış ve bir süre orada kaldıktan sonra 1771 yılında geri dönmüştür.

3. Hovd Bakanlığı'ndan Mogolistan Bogd Hanedanı Yönetimine Yeni Torgutların Siyasi Durumu

1771'de Hovd'un Mançu bakanından Torgut Wan Şeiren'e atlar, develer, koyunlar ve evler verildiği hakkında "Hovd Hükümetinin Tüm Belgeleri"nde net bir kayıt vardır.¹⁵ 1773 yılında Şeiren, Yeni Torgut (Çing Setgelt) Topluluğun başkanı olarak atandı ve Şar Hühhen ise meclis başkan yardımcısı olarak atanmış. 1783'ten itibaren yukarıda belirtilen iki sancağın yönetiminin nesilden nesile resmi olarak aktarılmasına karar verilmiştir.

Mançuların hakimiyeti döneminde Hovd'daki Torgut'un Beyleri ve Tayiji'leri, Mançu imparatorunun huzuruna çıkıp onu selamlayıp hediyeleri sunmak için her yıl Pekin'e gidiyorlardı. Ayrıca, Hovd'daki Mançu Bakanlığı'nın eğitim ofisinde, Torgut beyleri kurulu düzene göre oturur, Mançu yasalarını ve devlet politikasıyla tanışıp sancak ve topluluk davalarının cezalarını incelerlerdi. Galdan Tuslagç'nın *Erdeniin Erhi* kaynağında şöyle geçmektedir: "...Hovd'da bölünerek kurulan Yeni Torgut'da alt meclis başkanı oluşturulup Hovd'da Altay yoluna oturtulup sırayla öğrensinler"¹⁶.

1784'ten başlayarak, Hotos Dağı'nın altınını korumak için Torgut'un iki sancağından üç zangi¹⁷, 40'tan fazla asker seferber edilmiştir. Hotos Dağı'nın altın madenindeki otlak ve çevresi topografik olarak kötü bir bölgeydi, yönetim her üç ayda bir ya zangileri ve askerleri işten çıkarmakta ya da başka askerler getirilerek vardiya sistemi tesis etmekteydi¹⁸. Torgutlar'a her yıl Urumçi'de konuşlanmış olan Mançu Bakanı tarafından gönderilen resmi subay ve askerlerle birlikte, sınır kapısını kontrol görevi de verilmişti. *Hovd Hükümetinin Tüm Belgelerinde*; "...Ayrıca her yıl zaman zaman Urumçi'ye ait olan

¹⁵ Sükhbaatar Nadmid, *Hovdın Zasgın Hergün Bügd Tses, Oyrad Moğolların Tarih ile İlgili Belgeleri II*, çev. Sükhbaatar Na. (Ulaanbaatar: 2001), 24.

¹⁶ Galdan, *Erdeniin Erhi*, 162.

¹⁷ Zangi- занги: Mançu Qing Hanedanlığı'ndaki bir askeri yetkilinin unvanıdır.

¹⁸ Nadmid, *Hovdın Zasgın Hergün Bügd Tses*, 27r.

Gu-cheng, Maya Amban'dan gönderilen subay, askerlerle birlikte sınır kapısını bir kez denetler"¹⁹ kaydı düşülmüş ve Torgutların görevleri belirlenmiştir.

Öte yandan zaman içinde Torgutların hayvancılıkla olan uğraşları artıkça, Bulgan, Chingel ve Tsagaan Gol toprakları büyük hayvan sürülerini yetiştirmek için yetersiz hale gelmiştir. Bu nedenle 1783'te Jünwan Şeiren Hovd'un Bakanına Torgutların bölgelerini Baitag Dağı ve Ürüğe Nehri'ne kadar genişletmesine dair bir rapor verilmiştir.²⁰

XVIII. ve XIX. yüzyılların başında, Torguların yapısına bakıldığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktaydı. Hovd'un Torgut bölgesinin batı sancağında yardımcı bir Tayiji, Birinci Derece Tayiji, İkinci Derece Tayiji, Dördüncü Derece Tayiji; sancağın Vali Zangi, ilçenin iki Zangi, beş yüz altmış asker, yüz yetmiş din adamı (Lama) ²¹ ise de, doğu sancağında bir Yardımcı Tayiji, Birinci Derece Tayiji, İkinci Derece Tayiji, Dördüncü Derece Tayiji, Sancağın Vali Zangi bir, Meyiren zangi²² bir, Zalan zangi²³ bir, İlçenin iki Zangisi, 340 askeri, 123 din adamı (Lama) vardı²⁴.

Bu meyanda Galdan'ın *Erdeniin Erhi* adlı eserinde Çing Setgelt topluluğun Torgutları'nın idari teşkilatı hakkında: "... Yeni Torgut'da Çing Setgelt'in bir topluluk oluşturun. Kendi alt meclis başkanınızı oluşturun"²⁵ kaydı vardır. Buradan da anlaşıldığı üzere Yeni Torgutların genişleyen bir idari yapısı ortaya çıkmaktadır.

Rus araştırmacı G. N. Potanin ise Torgutlar hakkında şu bilgileri vermektedir. "...Torgutlar, Altay Dağları'nun yamaçlarında, Bulgan Nehri'nin başlangıcında ve Tarbagatay'ın eteklerinde yaşarlar. 1771'de Rusya'dan kaçan Torgutların son grubu olan Bulgan'ın Torgutlar buranın asıl yerlileridir. Bunları birbirinden ayırmak için Tarbagatay'ın Torgutları Tsohor Torgut, Bulgan'ın Torgutları ise Beş İlçe (Tavan Sumın) Torgutu olarak isimlendirilmiştir. Beş İlçenin Torgutları, Chingel Nehri ve bu nehrin bir kolu olan Bulgan Nehri'nde veya Uryankhai halkının yaşadığı bu nehirlerin kaynak suları dışındaki bölgelerde yaşarlardı. Hovd Bakanı tarafından yönetilip ve farklı unvanlara sahip yetkililerle beş ilçeye bölünmüşlerdi. Bu görevlilerin en kıdemlisi Wan idi ve buradaki Torgutlar da ona Wan derlerdi"²⁶. Yöre halkına göre Hovd'un Torgutlar arasında "Şeirengiin Hötöl" ve "Şeirengiin Yasan" olarak adlandırılan yerleri vardı. "Şeirengiin Hötöl", İmparator Qianlong

¹⁹ Nadmid Hovdın *Zasgın*, 27r.

²⁰ Nadmid, *Hovdın Zasgın*, 53r- 53v.

²¹ Lama- Budizm öğretilerini vaaz eden atanmış bir öğretmene atıfta bulunmak için kullanılan bir terimdir.

²² Meyiren -мэйрэн: Vergi toplamaya yetkili yüksek memur.

²³ Zalan zangi- залан занги: Meyirenden daha yüksek bir makam. Beş ilçenin yaklaşık 1500 askere komuta eden yüzbaşısıdır.

²⁴ Nadmid, *Hovdın Zasgın Hergiin Bügd Tses*, 12r- 13v.

²⁵ Galdan, *Erdeniin Erhi*, 165.

²⁶ Potanin G. N. *Moğolistan'ın Kuzeybatı Bölgesi*. Rus İmparatorluğun Coğrafya Kurumu'nun kararına göre, cemiyet üyesi G. N. Potanin'in 1876-1877'deki seyahat raporu ve Moğolistan'dan yazılan mektuplar. çev. Baasanjargal Ch. C. 2, Ulaanbaatar, (2018),49.

(乾隆)-nın emriyle Şeiren'in tebaasıyla ilk geldiği yerdir ve "Şeirengiin Ya-san" dediği yer ise Şeiren Wan'ın gömüldüğü yer olarak belirtilmektedir.²⁷

Yeni Torgut (Çing Setgelt) Topluluğunda Torgut'un iki sancağına ek olarak Hoşuud'un bir sancak bağlı olduğu hakkında daha önce bahsedilmiştir. Onlar Hoşuud'un Tayiji Mōngön'in tebaasıdır. 1771'de Hoşuud'un Tayiji Mōngön, Ubaşı Han ve tebaasıyla birlikte İtil Nehri'nden geldiklerinde, Mançu yetkilileri onları Harshaar'a yerleştirdi, ancak Mōngön vefat ettiğinde hanımı Tseyen (Hoşuudların sözlü konuşmasında Tseene hatun olarak anılır) ve oğlu Buyanhişig, Torgut'un valisi Şar Hūūhen'e dayanıp Altay'a gelip yerleştiler. Bulgan Nehri'nin Hoşuudları, Mōngön Bey'in adını söylemekten kaçındığı ve paraya "Embüü"²⁸ dediği söylenmektedir.

Torgutlarla Mançular ilişkisine bakıldığında Namid'e göre Mançular, Buyanhişig'i birinci darceli Tayiji olarak belirlemişlerdir, ancak Hoşuudlara bir vali atamadan Şar Hūūheni'ye ilhak ettiler. Hoşuud'un halkı, Vali Şar Hūūhen tarafından acımasızca işkence gördükleri için 1792 yılında Tseene Hatun ve Buyanhişig durumu Mançulara bildirmiştir. Onlara toprak verildikten kısa bir süre sonra, 1796'da özel bir sancak olarak örgütlendiler. Buyanhişig'i bey onurlandırıldı ve bir mühür çıkarıldı, Torgutlar, Yeni Torgutlar dâhil olmak üzere Hovd'un Mançu bakanlığın yetkisi altında yönetilmiştir.²⁹ Sancak iki ilçeli olarak yapılandırıldı. İki ilçe doğu ve batı kırk olarak adlandırılır. XVIII yüzyılın sonunda, XIX yüzyılın başında bu sancakta Vali Zangi bir, İlçenin Zangi iki, Meyiren Zangi bir, Zalan Zangi bir, yüz elli asker ve kırk sekiz din adamı (Lama) bulunmaktaydı.³⁰

Moğolistan Bogd Hanlığı³¹ döneminde, Torgutların iki sancağı doğrudan Hovd'da oturan Moğolistan Vekil Bakanına bağlanmıştır. Halk Hükümeti yıllarında bile Torgut ve Hoşuudlar, Hovd Bakanlığının yetkisi altında idare edilmiştir. 1929'da iki Torgut sancağı ile Hoşuud'un bir sancağı birleştirilmiş ve bu yeni birime B"ulgan Mandal Buren Han Uul" sancak adı verilmiştir. Torgutlar yeni sancağın merkezi Bulgan Nehri'nin güney ucundaki Bayansudal'a yerleştirilmiştir. 1931 yılında Hovd ili kurulmuş ve önceki sancakların teşkilatını bozarak, ilçeleri yeniden düzenlediğinde, şimdiki Hovd bölgesi'nin Bulgan ilçesi Bulgan Mandal Buren Han Uulün sancak olarak kurulmuştur.

²⁷ Hovd Aymağı, Bulgan ilçesinin yerlisi olan Khumjaa oğlu Baljinnyam (1960 doğumlu, fare yılı, erkek, Vangiin Torgut, Hotduud kabilesinden) 2022 yılında kaydedildi.

²⁸ Hovd Aymağı, Bulgan ilçesinin yerlisi olan Pagma oğlu Raazan'dan (1911 doğumlu, domuz yılı, Hoşuud, Hotduud kabilesinden, erkek, malia damgah) 1992 yılında sanatçı A.Baasanhüü kayıt yaptı.

²⁹ Nadmid, *Hovdın Zasgın*, 12r -13v.

³⁰ Nadmid, *Hovdın Zasgın*, 13v.

³¹ Bogd Hanlığı- Moğolistan'ın 1911 yılında Qing Hanedanı'ndan bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Moğolistan'da hüküm sürmüş hanedandır. Moğolistan, bağımsızlığını 1911'de Qing Hanedanı'ndan Bogd Khan (8. Cibcundamba Hutugtu) altında ilan etti. 1911'den 1924'e kadar Moğolistan devlet başkanı nominal olarak Bogd Hanıydı.

Sonuç

Cungar Hanlığı XVII. yüzyılda, Çin Seddi'nden bugünkü doğu Kazakistan'a ve kuzey Kırgızistan'dan güney Sibirya'ya uzanan, Çoros soyluları tarafından yönetilen son göçebeler imparatorluğuydu. Ancak Cungar Hanlığı iç çekişmeler, prensler arasındaki sürekli mücadeleleri ve yöneticilerin ihanetleri nedeniyle zayıflamış ve XVIII. yüzyılın başından ortalarına kadar neredeyse 60 yıl boyunca Mançulara karşı bağımsızlıklarını korumak için mücadele etmişler. Fakat bu mücadeleler 1758 yılında Oirat aşiretlerinin korkunç bir şekilde yenilmesiyle sonuçlandı. Bu dönemden itibaren 1911'e kadar bütün Moğolistan ve Cungar, Mançu Qing hakimiyeti altına girmişlerdir. Araştırmamızda Cungar Hanlığı'nın bir parçası olan günümüz Moğolistan'ın batı bölgesinde bulunan Torgutların Mançu hâkimiyeti dönemindeki idari teşkilatın tarihine açıklık getirmeyi çalıştık.

1771'de İtil Nehrinden göç eden Torgutlar da dâhil olmak üzere Mançular bunlara Eski Torgut ve Yeni Torgut adını vermişti. Eski Torgutlar, Ünen Süjigt Topluluğu Torgutları, Yeni Torgutlar ise Çing Setgelt Topluluğu Torgutları'dır. Yani Zair, Hovogsayr, Jargalan, Jing gibi yerlerde yaşayan Ubaşi, Tsevegdorj, Mumant ve Bambar'ın tebaası eski Torgutlardır, Bulgan ve Çingel nehirlerinin havzasında yaşayan ve Hovd bölgesine ait olanları ise Şeiren ve Şar Hüühen'in tebaası Yeni Torgutlar'dır. Çing Setgelt Torgut, bir topluluğudur ve içeri üç ilçeden oluştuğunun ikisi Torgut, birisi Hoşuud sancağı olduğu kaynak belgelerle teyit edilmektedir.

Son olarak Torgutların birçok topluluğu, sancak ve ilçeye bölünmesinin temel sebebi aralarındaki teması sınırlayan, diğer Moğollarla birleşmelerini ve Mançulara karşı isyan etmelerini engelleyen siyasi politika olduğu açıktır.

Kaynakça

- Mongolın Ug Ehiin Tüüh, Oirad Tüühen Survalj Biçig*, Editör. Baday Altan, Orgil, Erdene, İç Moğolistan Gazete Yayın Komitesi, 1985.
- Kaya M, L. "Moğol Bogd Kağanlığı'nda (1911-1921) Kullanılan Soyluluk Unvanları", *Türkologia* 94, no. 2 (2019): 108-117.
- Oçir, A. *Moğol Oiradlarının Kısa Bir Tarihi*, Editör. Dalai, Ulaanbaatar, 1993.
- Galdan. *Erdeniin Erhi*, Çeviren. Gerelbadrah J, Budsüren D, Byambahorol P, Ulaanbaatar: Moğol Tarihi Rapor Serisi, 2006.
- Sükhbaatar Na. *Hovdın Zasgyn Hergün Bügd Tses*, Oyrad Moğolların Tarih İle İlgili Belgeleri II, Çeviren. Sükhbaatar Na, Ulaanbaatar, 2001.
- Sükhbaatar, Na. *Torgutların Tarihiyle İlgili Mançu Belgelerinin Çevirilerinin Derlenmesi (1731- 1772)*, Çeviren. Enkhsaruul L, Bibliotheca Oiratica- cıx, Ulaanbaatar, 2022.
- İşjav. *Mongol Nutgyn Uridahaas Ehelsen Toli Biçig (Oirad Tüühiin Dursgaluud)*, Editör. Baday Altan, Orgil, Erdene, Urumçi, Sincan Halk Basın Komitesi, 1992.
- Jambadorj. *Bolor Toli (Yardımcı Defter), Mongolın Tüühen Survalj Biçgün Tsuvral*, Çeviren. Tsolmon S, Budsüren D, Nyamaa D, Amarbayar S, Byambahorol P, Ulaanbaatar, sayı: 22, 2006.
- Potanin, G. N. Moğolistan'ın Kuzeybatı Bölgesi. Rus İmparatorluğun Coğrafya Kurumu'nun Kararına göre, Cemiyet Üyesi G. N. Potanin'in 1876-1877'deki seyahat raporu ve Moğolistan'dan yazılan mektuplar, Çeviren. Baasanjargal Ch, C. 2, Ulaanbaatar, 2018.

Extended Abstract

New Torguts In The Hovd Ministry During The Manchu Qing Administration

The Torghuts constituted the majority of the population of the Dzungar Khanate, which played an integral role in the medieval history of Mongolia. As one of the dominant provinces of the Four Oirads, the Torghuts have a significant place in historical discourse. The first mention of the term “Torghud” in the “Secret History of the Mongols” states that Wang Khan of Khereid had a thousand Torghud soldiers and that Temujin, the king of Khamag Mongol, had “seventy Torghud” soldiers. Some scholars posit that the term “Torghud” is derived from the Mongolian word “big, enormous,” and that the name “Torghud” evolved over time and during the development of the language. There are also various studies and hypotheses regarding the origin of Torghud; however, this is beyond the scope of our article, and thus no details are provided. Additionally, Mongolian historiography encompasses a plethora of early, middle, and modern studies about Western Mongols-Torghuds. However, there is a dearth of studies based on information derived from Mongolian sources in the Turkish language. In particular, during the period of Manchurian domination, it is of great importance to study the decrees and edicts issued by the Manchurian state regarding Western Mongolia or Oirads, including Torghuds in the Turkish language. This topic has been selected for inclusion in the study of the new and old Torghuds, the indigenous people of Bulgan Sum, Khovd Province, in the western part of present-day Mongolia. At the beginning of the 17th century, the leader of the Torghud province, Kho Orlog, who was part of their union during the rise of Oirad Mongolian, broke with the head of the province, Tsoros, and took his subordinates with him in 1630. He subsequently migrated from Tarvagatai to the Volga river basin, where he was initially friendly with the Russians. He remained an independent province until the end of the 18th century. In 1630, Ould and his subordinates relocated to the Volga River basin. Initially, they were on good terms with the Russians and retained their autonomy until the end of the 18th century. Another contingent of the Torghuds relocated to their ancestral homeland of Tarvagatai, which was then under the rule of the Dzungar Khanate. In the mid-18th century, following the collapse of the Dzungar Khanate and the ascension of the Manchu Qing to power, the Torghuds leader Seyreng, who had settled in Tarvagatai, relocated with 10,000 dependent families to the Volga River in 1758, where they resided for several years. Subsequently, Sheyreng and Ubashi, the latter of whom was the “taiji,” together with their subordinates, relocated to the region that had previously been inhabited by the Four Oirads in 1771. Upon the Torghuds’ arrival in Dzhungar, the Manchu government distributed them to various locations and settled them. Consequently, an assembly was convened to unite several counties. Sheyreng’s subordinates were subsequently assigned to the Chin Setgelt Assembly. The

assembly comprised three counties, two of which were populated by Torghuds and one by Khoshut. The two counties of the Torghuds were divided into the Right County and the Left County. In 1771, Sheyrenq was appointed governor of the western province and was bestowed with the state title of Jun Wang and Bilegt. In 1772, Sheyrenq was settled in the southwestern part of Khovd province, in proximity to the Bulgan, Chingel, and Tsagaan rivers. Nevertheless, the government of the eastern province bestowed the honor upon Shar Huukhen. Subsequently, he was bestowed with the titles of “Beis” and “Uchralt.” Shar Khuuhen was directed to settle in the Bulgan, Chingel, and Tsagaan rivers. In 1773, Sheyrenq was appointed as the head of the assembly of “Chin Setgelt,” while Shar Khuuhen was appointed as the head of the assembly. In 1783, the government of the two counties was officially determined to be inherited from one generation to the next. The two hoshuu (counties) of the “Chin Setgelt” assembly were designated as New Torghuds, a designation that distinguished them from other Torghuds. Until the beginning of the 20th century, when the Mongols separated from the Manchurian rule in 1911 and established the Bogd Khanate of Mongolia, they continued to be referred to by the above administrative division and name. Moreover, during the tenure of the Bogd Khanate of Mongolia, the two provinces of the Torghuds were directly subordinated to the Deputy Minister of the Government of Mongolia and were situated in the modern-day Khovd province. Even during the tenure of the People’s Government of Mongolia, the Torghuds and hoshuu (county) were administered under the jurisdiction of the Ministry of Khovd. In 1929, the Torghuds unified the two hoshuus and one of the hoshuus, naming them the Bulgan Mandal Buren Khan Mountain hoshuu. They relocated the administrative center of the cape to Bayansudal, situated at the southern end of the Bulgan River. In 1931, the establishment of Khovd Province resulted in the dissolution of the previous organizational structure and the formation of new administrative units, known as sums. Bulgan Mandal, which encompassed the Buren Khan Mountain region, became the administrative center of Bulgan Sum, the modern-day Bulgan District of Khovd Province. This article provides a brief overview of the localization, administrative structure, and organization of the new Torghuds of the Chin Setgelt Assembly, which were subordinated to the minister of Khovd.

